

Gojko BEŽOVAN*

ULOGE I UČINCI FILANTROPIJE I ZAKLADNIŠTVA (ZADUŽBINSTVA) U RAZVOJU DRUŠTVA

Sažetak: Zaklade (zadužbine) su institucije koje pripadaju području filantropije, a od najstarijih vremena do danas, postoje, s više ili manje poticaja za njihovo nastajanje i rad, u različitim društvima, kulturama i pravnim sustavima. Zaklade su zapravo pravni okvir koji građanima i gospodarskim subjektima pruža mogućnost darivanja imovine i prava za ostvarivanje raznih svrha javnoga dobra. One su način institucionalizacije privatnih darova za javne svrhe i način međugeneracijskog transfera bogatstva. Zaklade su redovito percipirane kao čimbenici pozitivnih društvenih promjena usmjerene prema određenim općeprihvaćenim svrhama, pa stoga imaju porezne povlastice za primanje donacija i za svoje aktivnosti. Međutim, zaklade djeluju u dinamičnom okruženju i da bi preživjele moraju imati sposobnost prilagodbe različitim izazovima, te raditi na strateškom planiranju razvoja. Koncept javne koristi nije statičan, a granice između javnoga i privatnoga sektora stalno se mijenjaju.

U novije vrijeme zaklade sve više postaju hibridnim organizacijama koje, aktivnostima i svrhama, te predstavljenošću različitih dionika u svojim upravnim tijelima, brišu granice privatnog i javnog, komercijalnog i neprofitnog, te se nameću kao čimbenici i katalizatori novog koncepta vladavine koji proizvodi poželjne društvene promjene. U okviru koncepta poduzetničke filantropije, zakladama se upravlja s menadžerskim stilom iz profitnih tvrtki.

Razvoj zakladništva ovisi o bogatstvu društva, te o kulturnoj, političkoj i religijskoj tradiciji. U novije vrijeme uloge zaklada ovise i o politici razvoja zakladništva koja se prakticira u pojedinim zemljama.

Novija istraživanja razvoja zakladništva govore o tri vala razvoja zakladništva: prvi, u kasnom srednjem vijeku zaklade osnivaju trgovci i poduzetnici; drugi, industrijska revolucija krajem 19. stoljeća; treći, 1980-ih raste broj zaklada kao rezultat rasta gospodarstva. Zaklade su ponovo otkrivene kao čimbenici razvoja i pokretači društvenih promjena, pa one doživljavaju izvjesnu renesansu.

---

* Prof. dr sc. Gojko Bežovan, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Strukturiranje suvremenih društava, u kojima sve manji broj ljudi raspolaže sve većim bogatstvom, čine se temeljem održive filantropije i time, potencijalno, snažnijeg razvoja zakladništva. Međutim, rast „filantrokapitalizma” rezultat je akumulacije masivnih iznosa bogatstva, a s druge strane na djelu je masivni rast siromaštva, a što postaje sve većim političkim problemom.

Nedavno je Europska unija na dnevni red stavila temu razvoja zakladništva, te počela poticati razvoj filantropije.

U radu se daje kritički prikaz razvoja i učinaka filantropije i zakladništva u razvijanim, te u tranzicijskim zemljama, a posebno u Hrvatskoj. Analizirani hrvatski primjeri mogu biti dobri za učenje u Crnoj Gori. Na kraju se daje uvid u razvoj zadužbina i filantropije u Crnoj Gori, te se daju preporuke koje bi mogle biti poticajne za njihov razvoj u Crnoj Gori.

Ključne riječi: *zaklade, zadužbine, filantropija, Hrvatska, Crna Gora*

UVOD

Razvoj suvremene filantropije i zakladništva globalno su relevantne istraživačke teme.¹ One su i na dnevnom redu javnih rasprava, a u svrhu doprinosa razvoju filantropske kulture, te jačanja zakladništva kao katalizatora rješavanja brojnih problema s kojima se suočavaju suvremena društva. Suvremeni je svijet suočen s rastućim nejednakostima gdje sve manji broj bogatih građana raspolaže sve većim bogatstvom. To postaje novim okvirom razvoja filantrokapitalizma kao svojevrsne globalne industrije, koja često zna i nametati rješavanja lokalnih, regionalnih, nacionalnih i globalnih problema. S druge strane, na zaklade, kao institucionalizirani okvir razvoja filantropije, gleda se kao na katalizatore pozitivnih promjena, kao na čimbenike socijalnih ulaganja koji nose stvaralački i reformski potencijal.

Filantropiju i zakladništvo baštine različite kulture i društva širom svijeta i u različitim povijesnim razdobljima imale su odgovarajuće pojavne oblike, te doprinosile razvoju. Povijest ljudskog roda Fucuyama (2000) razumijeva kao posljedicu djelovanja dviju velikih sila: želje u kojem ljudska bića traže zadovoljenje materijalnih potreba kroz akumulaciju bogatstva, te želja ljudskih bića da budu prepoznata i priznata od strane drugih. Druga se želja uvelike postiže davanjima u općekorisne, filantropske svrhe čiji bi ishod trebali donijeti priznanja, odnosno, izvjesna uzdarivanja.

U ovom poglavlju se analiziraju zaklade kao pravne osobe koje pripadaju području civilnog društva, te se tematizira fenomen filantropije. Razvoj zakladništva na Zapadu ima bogatu povijest i njom se često inspiriraju suvremene filantropske inovacije i osobito nastojanja za sinergijskim djelovanjem

¹ Pojmovi zaklade — zadužbine, zakladništvo — zadužbinstvo, koriste se kao istoznačnice.

koje može odgovoriti na sve kompleksnije razvojne izazove. U tom smislu, u poglavlju se analiziraju često spominjani primjeri razvoja filantropije i zakladništva, kao primjeri dobre prakse s prepoznatljivim učincima. I u razvojnoj perspektivi Europske unije, filantropija i zakladništvo dobivaju sve prepoznatljivu dimenziju. Radi se na novom poticajnom okviru za partnerstva, a zaklade i njihov razvoj izberivi (*eligible*) su i za EU fondove.

Razvoj filantropije i zakladništva u tranzicijskim, kao i u zemljama regije, nedovoljno su istraženi,² a posebno računajući da bi to mogao biti poticaj za mobilizaciju znatnijih sredstava u općekorisne svrhe kojima bi se jačale lokalne zajednice, te učvršćivala socijalna kohezija kao poticaj razvoju izglednijih gospodarskih prilika. Nacrti studija slučajeva djelovanja nekolicine hrvatskih zaklada i filantropskih inicijativa mogu biti poticajan okvir empirijskog istraživanja i u Crnoj Gori. U poglavlju se procjenjuju izvjesni učinci, te izazovi razvoja zakladništva u Hrvatskoj imajući u vidu nasljedstvo i zadani socio-kulturni, politički i gospodarski okvir. Učenje iz hrvatskog iskustva može biti poticajno za razvoj crnogorske filantropije. Temeљem raspoložive literature, osvrće se i na razvoj filantropije u Crnoj Gori. Na kraju, daju se izvjesne dostižne preporuke glede istraživanja, te se ističu ideje koje bi mogle potaknuti razvoj filantropske kulture, te jačati razvoj crnogorskog zadužbinstva.

ZAKLADNIŠTVO I FILANTROPIJA

Pojmovno određenje

Zaklade su zapravo pravni okvir koji građanima i gospodarskim subjektima pruža mogućnost darivanja imovine i prava za ostvarivanje javnokorisnih svrha. To je okvir institucionalizacije filantropije, privatnih darova za javne svrhe i, uvelike, način međugeneracijskog transfera bogatstva. Na zaklade se gleda kao na čimbenike pozitivnih društvenih promjena s potencijalom sinergijskih učinaka, pa stoga imaju porezne povlastice za povećanje vrijednosti svoje imovine, primanje donacija, te za aktivnosti koje provode.

Zaklade kao vlasnici imovine nisu neovisne institucije, a njihov je status određen poreznim propisima kojima je uređeno prikupljanje imovine, uvećanje imovine, te davanje donacija, odnosno ulaganje imovine. Učinkovito gospodarenje imovinom, profesionalizirani standardi prikupljanja sredstava,

² Imajući u vidu činjenicu o nepostojanju novijih istraživanja i općenito o malom broju tekstova na ovu temu, autor, nastojeći dati širi tematski pregled, dijelom prerađuje i aktualizira ranije radove (Bežovan, 2002, 2008, 2013) Ovaj je rad uvelike oslonjen na raniji rad koji se ticao razvoja filantropije i zakladništava u Hrvatskoj (Bežovan, 2019).

te ulaganja koja daju za zajednicu i društvo prepoznatljiv povrat, mogu jamčiti održivi razvoj zaklada. Pored imovine i zaposlenog osoblja, u zakladi je ključni dio aktive u bilanci odbor povjerenika³ (*board of trustees*) u kojem sjede ugledni građani ili predstavnici utjecajnih dionika u društvu. Odbor povjerenika i druga zakladna tijela akumuliraju potrebni socijalni kapital koji ima simboličnu i stvarnu težinu. Život zaklade uglavnom ovisi o učinima koji su ostvareni djelovanjem u općekorisne svrhe.

U novije vrijeme, zaklade, na nacionalnoj i globalnoj razini, sve više poprimaju obilježja hibridnih organizacija koje svojim svrhama i aktivnostima, te predstavljenošću različitih dionika u tijelima upravljanja, brišu granice privatnog i javnog, komercijalnog i neprofitnog sektora. K tome, posebno korporativne zaklade promiču koncept strateške i poduzetničke filantropije, a to znači da se zakladama i projektima koje podupru upravlja menadžerskim znanjima i vještinama, kao i u gospodarskom sektoru (Roza, Bethmann, Meijs i von Schnurbeib, 2020). Korporativna filantropija institucionalizirana kroz korporativne zaklade nosi sobom poslovni i civilno društveni potencijal. Dakle, ove zaklade imaju respektabilne resurse koje se u partnerstvu s civilnim društvom mogu mobilizirati u općekorisne svrhe.

Područje civilnog društva, neprofitnog, odnosno trećeg sektora obilježavaju uglavnom udruge i zaklade kao prave osobe. Za osnivanje udruge koja, primjerice, zagovara interese osnivača ili zaštitu prava posebnih društvenih skupina, koristi se sloboda udruživanja kao temeljno ljudsko pravo, koje je najčešće u razvijenim i demokratskim zemljama određeno kao ustavno pravo. Udruga kao pravna osoba je članska organizacija (*universitas personarum*) koju osnivaju i kojom upravljaju članovi. Građani i gospodarski subjekti daju dio svoje imovine za opće dobro, koristeći se temeljnim pravom slobodnog raspolaganja svojom imovinom, te za tu svrhu osnivaju zakladu. Ovdje imovina postaje pravnom osobom (*universitas bonorum, universitas rerum*), a postojanje ove pravne osobe ne ovisi o duljini života osnivača. Učinkovito i djelotvorno gospodarenje imovinom, te ugled kojeg zaklada stiče kao simbolički kapital, uvelike određuju prepoznatljivost zaklade (Hondiusi van der Ploeg, 2000).

Za razliku od udruge, koja često ima krhku strukturu i gdje njezine aktivnosti i život ovise od obvezanosti članova na volonterski rad, zaklada svojom imovinom obvezuje zakladnike i članove upravnih tijela na ustrajno djelovanje. Međutim, velik dio filantropskih aktivnosti odvija se i kroz djelovanje

---

³ Odbor povjerenika primjereniji je naziv tijela kojem su zakladnici povjerali raspolaganje imovinom od pojma upravni odbor. Upravni odbor izabrali su članovi udruge kao članske organizacije i oni su odgovorni članovima.

udruga, a posebno se mogu istaknuti zagovaračke aktivnosti, prikupljanje i raspodjela humanitarne pomoći, te izvjesni oblici volonterskoga rada.

Zaklade kao privatne pravne osobe, po svom poslanju su intermedijalne organizacije, djeluju između privatnog i javnog sektora, a nemaju članova ni vlasnika. One su posredničke organizacije između države i privatne industrije i, s druge strane, privatnog svijeta doma i obitelji (Bulmer, 1998). Ključni dionici zaklada su njihovi korisnici, dakle, oni čije se potrebe podmiruju programima zaklada, te podupiratelji zaklada koji svojim priložima povećavaju imovinu zaklada.

Zaklade su institucionalizirani oblik filantropije, a Anheier (2001) ističe pet njihovih bitnih obilježja:

1. One su organizacije — pravne osobe, bez članova koje počivaju na imovini namijenjenoj u općekorisne svrhe, s ciljevima, unutarnjim ustrojem i aktivnostima prepoznatim u društvu.

2. Zaklade su privatnog karaktera, odvojene su od države i njezinih agencija (javne zaklade može osnovati država). Država u pravilu ne može instrumentalizirati djelovanje zaklada.

3. Zaklade imaju vlastitu upravljačku strukturu, imaju svoj račun i neovisno financijsko poslovanje.

4. Zaklade provode aktivnosti kojima nije cilj stjecanje dobiti, one imaju status neprofitnih organizacija. Kao neprofitne organizacije imaju izvjesne porezne povlastice. Ako se ostvari dobit, ona se usmjerava u temeljne aktivnosti zaklade.

5. Zaklade služe ispunjavanju javne svrhe. U razvijenim zemljama takva javna svrha je porezno poticana, a negdje ne.

Imajući u vidu zakladnike i aktivnosti koje zaklade provode, Anheier i Toepler (1999) prepoznaju četiri tipa zaklada:

1. neovisne zaklade — to su organizacije čiji su zakladnici fizičke osobe ili obitelji, a one uglavnom daju donacije;

2. korporativne zaklade — slične su neovisnim zakladama, s tim da su njihovi zakladnici tvrtke;

3. operativne zaklade — to su zaklade koje, prikupljajući sredstva, primarno provode svoje programe i projekte, a mogu dati i donacije drugim organizacijama;

4. zaklade lokalnih zajednica — one su organizacije vezane uz lokalnu zajednicu, imaju određeno geografsko područje djelovanja, prikupljaju sredstva iz različitih izvora, a potom ih doniraju lokalnim ustanovama ili organizacijama civilnog društva.

Od ranije povijesti filantropija je imala ključnu ulogu u definiranju, zagovaranju i ostvarivanju javnog dobra. U 19. stoljeću mnoge su filantropske

institucije (škole, bolnice i socijalne ustanove) stavljene pod okvir države i svoj život nastavljaju u okviru djelovanja socijalne države. Država — vlada, kao i filantropske organizacije ulažu u javna dobra. Ponekad se to čini u partnerstvu — državni novac je primarni izvor financiranja, ponekad filantropske organizacije poduzimaju korake kako bi osigurale javna dobra tamo gdje tržište i vlada to ne uspiju učiniti (Payton i Moody, 2008: 155–173).

Filantropija i filantropske organizacije kritični su dio demokratskih i pluralističkih društava. Brojni pojedinci i filantropske organizacije podržavaju napore od kojih mnogi imaju koristi, a odnose se na poticaje razvoju obrazovanja, zdravstva, znanosti, okoliša, kulture, te borbe protiv siromaštva. Doprinosi filantropije razvoju društva jedinstveni su, pa ih se treba njegovati, poticati i priznavati. Često su priznavanja od strane političara i vlada presudna. Filantropija, zajedno sa širim civilnim društvom, ima ključnu ulogu u promicanju vrijednosti koje uključuju poštovanje ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i vladavine prava (Payton i Moody, 2008).

Međutim, u novije vrijeme javljaju se i argumentirane kritike djelovanja zaklada koje često izmiču javnoj kontroli demokratskih standarda glede odluka koje donose (Reich, 2018). Reich (76–77) navodi praksu u SAD-u gdje bogati u najvišem poreznom razredu u slučaju doniranja 1.000 USA\$ daju zapravo 610, a država 390 \$. Američki filantropi ističu kako se tu radi o velikodušnim poreznim poticajima za davanja u općekorisne svrhe. Ovaj program poreznih povlastica košta državu godišnje oko 50 milijardi dolara. S druge strane, odbori povjerenika često su sastavljeni od članova obitelji zakladnika, što ne jamči transparentnost njihovog poslovanja.⁴ U tom smislu dovodi se u pitanje doprinos zaklada demokratskom razvoju društva.

U suvremenim raspravama ističe se kako je važno širiti prostor za jačanje filantropije, a to znači usredotočiti se na poticajno okruženje za donatore i filantropske organizacije koji žele iskoristiti svoje privatno bogatstvo za javnu dobrobit na način koji pretjerano ne trpi političko uplitanje ili zakonsku opstrukciju (Breen, 2018).

Povijesni okvir razvoja

Istraživanja ističu tri vala razvoja zakladništva: prvi, u kasnom srednjem vijeku zaklade osnivaju trgovci i poduzetnici; drugi, industrijska revolucija krajem 19. stoljeća i pokreti modernizacije društava; treći, 1980-ih raste

---

⁴ Reich navodi imena velikih suvremenih donatora koji znaju reći da su u zakladama njihovi novci, te da će oni odlučiti kako će ih i trošiti. Među velikim zakladnicima osporava se uloga Melinde i Billa Gatesa, Georga Sorosa i Marka Zuckerberga.

broj zaklada kao rezultat rasta gospodarstva, povećanja broja bogatih pojedinaca. U novim okolnostima globaliziranog tržišta zaklade su otkrivene kao čimbenici razvoja i pokretači društvenih promjena, pa one doživljavaju izvjesnu renesansu (Anheier i Toepler, 1999).

Krajem 19. stoljeća, u vrijeme industrijske revolucije, zaklade su bile važne institucije civilnog društva koje su doprinijele procesima prve modernizacije (Adam, 2004). Zaklade osnivaju industrijalci, bogati građani i pronicljivi intelektualci. Programi zaklada podupiru razvoj obrazovanja i istraživanja, kulture i umjetnosti, zdravstva i socijalnih službi. Tada su aktualne teme obrazovne i znanstvene filantropije, gdje zaklade financiraju programe akademske razmjene na sveučilištima, kao i istraživačke programe glade razvoja novih tehnologija s ulaganjima u istraživačke institute. Znanstveni filantropi imali su partnere u vladama, pa su u takvim okolnostima nastajali veliki projekti koji su odredili pravce razvoja tehnoloških istraživanja koja su poslije opredmećena u industrijskoj proizvodnji. Fuchs i Hoffmann (2004) vide istraživanja fizičara Wenera Siemensa, i poslije razvoj tvrtke koja nosi njegovo ime, u kontekstu razvoja znanstvene filantropije.

S povijesne distance zaključuje se da su to bile socijalne investicije koje su ostvarivale prepoznatljiv društveni povrat. Takvim razvojem objašnjava se prijelaz s koncepta milosrđa, neposrednog pomaganja potrebitih, na razvoj zakladništva koje podrazumijeva održivo ostvarivanje strateških ciljeva. To je vrijeme kada trgovačka društva osnivaju prve zaklade. Osobito prepoznatljiv utjecaj u izgradnji općeg dobra i u procesima modernizacije, zaklade su ostvarile u Njemačkoj (Adam, 2004).

Novija istraživanja govore o procesima u kojima se učilo iz iskustva drugih zemalja i onda takve projekte, u okviru djelatnosti zaklada, prenosilo u svoje zemlje. Ta su istraživanja pokazala da je proces razvoja zaklada u SAD-u nastao temeljem učenja iz iskustva Nijemaca, te prenošenja primjera dobre prakse (Adam, 2004).

Prijenosi znanja i dobrih praksi u SAD-u često su bila motivirana razvojem filantropske kulture koja je u dužem vremenu bila poticajan okvir za razvoj novih ideja, ulaganjima u kulturu i umjetnost, poticanjem obrazovanja i znanstvenih istraživanja, doprinosa za rješavanje konkretnih socijalnih problema, unaprjeđenja zdravstvene zaštite i slično (Condliffe Lagemann, 1999).

Razvoj zakladništva i time filantropskih aktivnosti potaknut je industrijskom revolucijom i time nastankom kapitalističke klase bogatih građana. Programi utjecajnih američkih zaklada temeljili su se na uvjerenjima da znanost može ponuditi rješenja za probleme s kojim su suočena industrijska društva, te da pomažući primijenjena istraživanja i talentirane pojedince na

najbolji način unaprjeđuju dobrobit čovječanstva (Bulmer, 1998). Ulaganja u obrazovanje, osnivanjem sveučilišta i istraživačkih instituta, inoviranje programa u području javnih politika, posebno zdravstva i socijalnih službi, ostvarila su i prepoznatljiv globalni utjecaj.

Jedan od međaša razvoja filantropije i zakladništva u SAD-u, a i u zapadnom svijetu, bio je Andrew Carnegie, kojeg je, k tome, bio glas tajkuna i predatora. Njegov tekst „Evanđelje bogatstva” iz 1889. godine drži se, na neki način, platformom zapadne filantropije. Prodajom svoje imovine, a procjenjuje se da je bio jedan od najbogatijih Amerikanaca u povijesti, te ulaganjima u filantropske svrhe ostvario je brojne prepoznatljive utjecaje.⁵ Carnegijeve filantropske aktivnosti bile su usmjerene na javne knjižnice, svjetski mir, obrazovanje i znanstvena istraživanja.⁶

Prema Porteru i Krameru (1999), razvoj zakladništva krajem dvadesetog stoljeća u SAD-u je jako velik, a to se ilustrira povećanjem imovine zaklada za 1.100 posto. Ekonomska kriza utjecala je i na smanjenje donacija zaklada u SAD-u za 8,4 posto, odnosno sa 46,8 milijardi dolara u 2008, na 42,3 milijarde dolara u 2009. godini. Od 2011. do 2015. donacije američkih zaklada povećane su za 29%.⁷ Vrijednost zakladne imovine u SAD-u 2014. godine procjenjivala se na 865 milijardi dolara (Hammack i Rathgeb Smith, 2018). Američke zaklade najviše ulažu u obrazovanje, socijalne usluge, te u umjetnost i kulturu.

U Njemačkoj se broj zaklada u posljednjih trideset godina povećao tako da je od 1990. godine osnovano 19.000 privatnih zaklada. Godišnja izdavanja njemačkih zaklada 2014. procijenjena su na 13,1 milijardu eura (Anheier, et al. 2018).

---

⁵ O Carnegijevim filantropskim idejama više vidjeti u hrvatskom prijevodu Evanđelja bogatstva, *Revija za socijalnu politiku*, 19: 199–206, 2012. Jedna od Carnegijevih zaklada, čije je poslanje bio svjetski mir, sagradila je zgradu Palače mira u kojoj se nalazi Međunarodni sud pravde u Den Haagu. Pri gradnji javnih knjižnica, zaklada je tražila i određeni financijski udio kojeg su za ostvarivanje projekta plaćali gradovi.

⁶ Povezano s djelovanjem Carnegijeve zaklade za međunarodni mir, koja je imala sjedište u Parizu, na Sveučilištu u Zagrebu 1929. godine osnovan je „Club Carnegie”. Svrha ovog društva je bila: proučavati međunarodne probleme, odnose i pravo; širiti njihovo upoznavanje i ispravno shvaćanje, te nastojati oko utvrđivanja svjetskog mira. Svrhe društva ostvaruju se organizacijom predavanja, diskusija, sastanaka za članove i za općinstvo. Ulagalo se u knjižnicu i čitaonicu, te su izdavane publikacije. Time se poticao interes za studij međunarodnih odnosa. Aktivnosti kluba financirane su sredstvima spomenute Carnegijeve zaklade (Hrvatski državni arhiv Zagreb, inv. br. 3575).

⁷ Izvor: <http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/pdf/fgge10.pdf>, posjećeno 31. prosinca 2018.

Novi izazovi u razvoju zakladništva

Zaklade se sve više nalaze u kompetitivnom okruženju i sve su više obvezane na strateško djelovanje u kojem trebaju proizvesti izvjesne socijalne učinke (Porter i Kramer, 1999; Carnie, 2017). Stvaranje novih vrijednosti za društvo drži se za ključno poslanje zaklada u kojem se fokus s primatelja potpora usmjerava na društvo u cjelini. Kao i u poslovnom sektoru, zaklade trebaju koristiti ekspertizu i potpore usmjeravati prema najproduktivnijim korisnicima. Privlačenje drugih donatora, koji imaju manje kapacitete za ekspertizu, u partnerske projekte dodatno stvara vrijednosti. Kako bi se ostvarile učinkovitija i djelotvornija ulaganja, zaklade zapošljavaju konkurentnu radnu snagu koja sve češće ima respektabilna iskustva rada u gospodarskom sektoru. Zaklade sve više rade s primateljima donacija kako bi povećale socijalne učinke i pokazale svoj interes za konkretne rezultate. I na kraju, zaklade financiraju primjenjiva istraživanja kako bi došle do novih znanja i unapređenja praksi glede društvenih problema. Stvaranje novih vrijednosti obećavajući je okvir za proizvodnju socijalnih učinaka koji množe socijalni kapital i jačaju socijalnu koheziju. Nova kultura davanja u općekorisne svrhe i pripadnici novih obrazovanijih i imućnijih društvenih slojeva utemeljuje se i na sudjelovanju onih koji darivaju. Prepoznatljiv obol inventivnosti u razvoju filantropije daju naročito korporativne zaklade koje u svoje operativne programe uključuju zaposlenike svojih tvrtki.

Filantropija, a i zakladništvo, uglavnom počiva na temeljima ljudskih vrлина koje se obuhvaćaju pojmom velikodušnost. Interdisciplinarna istraživanja boljeg razumijevanja uzročnosti društvenog mehanizma, koji proizvode velikodušnost ili ju osporavaju, daju već konkretne preporuke temeljem provedenih istraživanja, a koje se mogu koristiti za učinkoviti rad i razvoj zaklada.⁸

Kritički prikaz filantropske literature govori o osam mehanizama koji su pokretači davanja za opće dobro (Bekkers i Wiepking, 2011). Ti mehanizmu su: potrebe koje treba podmiriti, davanja temeljem zamolbi, odnos troškovi/koristi, altruizam, stjecanje ugleda za donatore, psihološki troškovi i koristi, vrijednosti, te učinkovitost.

Na ovom tragu prisutan je, u sve širim razmjerima, razvoj filantropije kao istraživačke i akademske discipline koja je sve zastupljenija tema u sveučilišnim

---

⁸ John Templeton Foundation donirala je 2009. godine University of Notre Dame značajna sredstva za istraživanje vrline velikodušnosti, više vidjeti na: <http://generosityresearch.nd.edu/more-about-the-initiative/>, posjećeno 4. travnja 2019.

nastavnim programima. Zaklade se često puta javljanju kao pokrovitelji nastave i istraživačkih programa na pojedinim zapadnim sveučilištima.⁹

Anheier i Leat (2006) prepoznaju jedinstveni potencijal zaklada u proizvodnji, prihvaćanju, primjeni i diseminaciji ideja, inovacija i kreativnih rješenja. Kreativne zaklade ostvaruju održive rezultate s utjecajem mimo korisnika njihovih sredstava. Njihovo poslanje je stvaranje održive društvene promjene, promicanje kreativnog i konstruktivnog javnog dijaloga koji povećava kapacitete društva za rješavanje problema.

U opsežnom komparativnom istraživanju (Anheier i Daly, 2007) razlučeno je više socijalnih modela u kojima se razvijaju suvremene zaklade (Tablica 1). U zemljama gdje dominira liberalni tip socijalne države (SAD, Velika Britanija) zaklade su najrazvijenije i imaju više prostora za djelovanje. S druge strane, u socijaldemokratskom modelu koji dominira u Skandinaviji, zaklade su, na neki način, sastavni dio politike kojeg provodi vlada.

Tablica 1. *Socijalni modeli razvoja zakladništva*

<i>Socijaldemokratski model</i>	Zaklade su dio sustava šire socijalne politike koju koordinira vlada.
<i>Državno kontrolirani model</i>	Zaklade trebaju više polagati račune (<i>accountable</i>) vladi.
<i>Korporativistički model</i>	Zaklade trebaju djelovati u propisanom području koje je primarni interes demokratski izabrane vlade, te gdje se može ostvariti uvid da one djeluju u javnom interesu. Zaklade trebaju djelovati neovisno, ali uglavnom u uskoj suradnji s državom i lokalnim vlastima, s naglaskom na pružanje socijalnih usluga.
<i>Liberalni model</i>	Zaklade su vidljiva i neovisna snaga od vlade i tržišta, one osiguravaju alternativu glavnim maticama događanja i sigurno mjesto manjinama. Zaklade promiču inovacije na način kako ne mogu vlade ili tržište. One potiču nove socijalne perspektive, vrijednosti i načine rješavanja problema.
<i>Periferni model</i>	Zaklade se ne bave izazovima promjene postojećeg stanja.
<i>Poslovni model</i>	Poslovni lideri i zaklade rade bliže jedni drugima. Zaklade nude mogućnost poduzećima da pokažu svoju društvenu odgovornost, te da promiču istovremeno njihov javni imidž.

Problem legitimacije i preispitivanje uloge zaklada pratio je razvoj zaklada u SAD-u u 1970-im kada su uz javne sumnje zlouporabe imale dosta krhku poziciju u američkom društvu. Na takve sumnje odgovorilo se praksom

⁹ Ključni dionici udruženi su u Europsku mrežu za istraživanje filantropije, ERNOP, više vidjeti na: <http://ernop.eu/>

samoregulacije kojoj je bila svrha ojačati poziciju zaklada (Frumkin, 1999). Zaklade su, u okviru njihovog saveza, obvezane na izvještavanje i dijeljenje informacija o aktivnostima, povećana su neovisna istraživanja i publiciranja radova o zakladama, razvijeni su standardi dobre prakse među zakladama, te su u cijelosti poboljšani odnosi s javnošću.

Kritike rada zaklada temelje se na sumnjama da se tu radi o sofisticiranom načinu izbjegavanja plaćanja poreza, da se industrijalci, kao zakladnici, predstavljaju preko zaklada javnosti u boljem svjetlu, k tome, odbori povjerenika su zatvorene skupine, često skupine prijatelja ili rodbine u sukobima interesa, pa onda zaklade nemaju odgovarajuću socijalnu pozadinu koja opravdava njihovo poslanje (Bulmer, 1998).

Strukturiranje suvremenih društava u kojima sve uži slojevi raspolazu sve većim bogatstvom, čine se temeljem održive filantropije i time, potencijalno, snažnijeg razvoja zakladništva (Mooney i Eikenberry, 2010). Međutim, rast „filantrokapitalizma” rezultat je akumulacije masivnih iznosa bogatstva, a s druge strane na djelu je masivni rast siromaštva, a što postaje sve većim političkim problemom.

Na tragu Carnegijeve prakse ulaganja cjelokupne imovine u općekorisne svrhe, te njegovih poticajnih ideja iznesenih u spomenutom „Evandjelju bogatstva” danas svjedočimo globalnog filantropskoj inicijativi „Davanje zaloge” koja obuhvaća najbogatije ljude širom svijeta. Radi se o preuzimaju javne obveze najbogatijih pojedinaca i obitelji za davanje više od polovine svojeg bogatstva u općekorisne svrhe (Carnie, 2017: 37).¹⁰

Inicijativa je pokrenuta 2010. godine u SAD-u, a predvodili su ju Bill i Melinda Gateste i Warren Buffett kada je ovu obvezu supotpisalo 40 osoba. Već 2013. ovaj je pokret prešao granice SAD-a, a do veljače 2019. pridržalo mu se 190 najbogatijih pojedinca, bračnih parova i obitelji iz 22 zemlje. Davanje zaloge je pokušaj da se pomogne rješavanju najhitnijih problema u društva pozivanjem najbogatijih pojedinca i obitelji na svijetu da se obvežu na davanje više od pola svog bogatstva za filantropiju ili dobrotvorne svrhe, bilo tijekom njihovog života ili prema oporuci.

Dok je 1989. godine na popisu bogatih njih dvije trećine naslijedilo bogatstvo, 2015. godine došlo je do velike promjene, pa je 80% onih koji su zaradili bogatstvo, a 20% je bogatstvo naslijedilo (Carnie, 2017: 256). Bogataši koji su stekli bogatstvo privrženi su inovativnim i kreativnim idejama strateške filantropije usmjerene na proizvodnju pozitivnih održivih promjena.

¹⁰ Više vidjeti na: <https://givingpledge.org/>, posjećeno 6. travnja 2019.

Primjeri uspješnih zakladnih projekata

Kao što je rečeno, u zapadnom svijetu zaklade se javljaju kao pokretači velikih projekata čiji učinci imaju prepoznatljive socijalne i gospodarske ishode. Ovdje se ukratko izlažu tri primjera zakladnih projekata koji su proizveli održive promjene u relevantnim područjima razvoja.

Bilbao je bio tradicionalni industrijski grad zaostao u razvoju, k tome, 1980-ih pretrpio je veliku poplavu, a poslije toga biva u njemu izabran gradonačelnik s vizijom. Vizija je podrazumijevala uključivanje Baska raštrkanih po svijetu, koji su počeli dovoditi svoje kolege da sukreiraju razvoj ova grada. Kada su postignuti prepoznatljivi pomaci, partnerstvo u daljnjem razvoju ponudila im je Zaklada Solomon R. Guggenheim. Temeljem ostvarenog partnerstva sagrađen je Guggenheim muzej u Bilbao prema projektu Franka Gehryja. Bilbao je postao prestižno turističko odredište. Dakle, odlukom Guggenheimove zaklade o gradnji spomenutog muzeja s odgovarajućim projektom, u području kulture snažno se pridonijelo lokalnom gospodarskom razvoju (Plaza, 2007). Štoviše, projekt je bio u području kulturne kreativne industrije. S ovim iskustvom skovan je i pojam „Bilbao efekt”, imajući u vidu jednu investiciju koja je promijenila imidž grada i učinila ga globalno prepoznatljivim. Dakle, to je bio poticaj za izgledni gospodarski razvoj grada i regije.

Projekt „Aktivni građani” u Njemačkoj, ostvaren sredinom 1990-ih u suradnji vlasti i akademske zajednice, uvelike je, pored ostalog, doprinio koncepciji energetske učinkovitosti, a u vezi s proizvodnjom energije iz obnovljivih izvora. Stručnjaci iz akademske zajednice pozvani na suradnju, ponudili su inovativne projekte proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Njemačke zaklade javile su se kao partneri koji su financirali izvjesne prototipove ovih tehnoloških inovacija. Potom se prešlo na proizvodnju tehnoloških inovacije koje su učinkovitim proizvodnjom električne energije dale veoma važan doprinos ekološkom i gospodarskom razvoju (Nührlich, 2014; Adloff, *isur.*, 2007). Prema evidenciji ovih autora, projekt „Aktivni građani” doprinio je i osnivanju većeg broja zaklada lokalnih zajednica, te inovativnim praksama društvene odgovornosti gospodarskih subjekata. Osobito je važno što se na dnevni red javnih rasprava stavila tema socio-ekoloških transformacija.

Treći primjer govori o uključivanju njemačkih zaklada u obrazovni proces, a što je bilo povezano s rezultatima PISA¹¹ testa 2000. godine na kojem

---

¹¹ Radi se o programu *Programme for International Student Assessment* — PISA, kojeg provodi OECD. To je međunarodno istraživanje procjene znanja i vještina

su njemački učenici postigli relativno slabe rezultate. To je bilo poticaj za veći broj njemačkih zaklada koje su priredile programe kako bi odgovorile na pitanja slabog uspjeha, a potom su pripremljeni programi pomoći rizičnim skupinama učenika (Thümler, et al., 2014). Projekt je bio okrenut poboljšanju ishoda u školama, a Bertelsmann zaklada je pokrenula inicijativu „Samoevaluacija u školama” (Glänzel, 2014a). Nastavno na uvide u ovu evaluaciju koja je preporučala inovativnije koncepte organizacije škola i podučavanja, nastao je projekt „Poluautonomna škola”.¹² U ovom projektu škole su inovirale nastavne programe dijelom po sadržaju, a posebno po načinima podučavanja. Školama je, uz stručnu pomoć, dana puno veća autonomija, a kao parteri školama, u procesu obrazovanja, sve više su roditelji, te različiti dionici u lokalnim zajednicama.

Reforme koje su u ovom slučaju pokrenule zaklade u partnerstvu s vlastima, dale su dobre rezultate i uspjesi njemačkih učenika na PISA testovima znatno su se poboljšali, a reforma u cijelosti pomogla je skupinama djece koji dolaze iz obitelji nižeg statusa. Ovaj se projekt kvalificira i kao jedinstveni primjer socijalnog poduzetništva.

Pored toga, njemačke su zaklade u području obrazovanja prepoznate kao inovatori, katalizatori, graditelji institucija, moderatori, zagovornici i graditelji mostova (Striebing, 2018). Zaklade pomažu u unaprijeđenju metoda podučavanja, tranziciji karijera i ostvarenju jednakih mogućnosti. U odnosu na programe socijalne države, one igraju komplementarnu ulogu. Zaklade se u 70% slučajeva povezuju uz inovacije, a 65% ih izgrađuje kapacitete. Zaklade su usmjerene na promjene, a one su naročito učinkovite u slučajevima kolektivnog djelovanja — suradnje većeg broja zaklada na jednom projektu. Broj zaklada u Njemačkoj, kojima je obrazovanje svrha djelovanja, povećao se skoro šest puta od 1980. godine do 2013. godine, kada je narastao na 6.309 (Striebing, 2018).

Zaklade koje djeluju u području visokog školstva traže rješenja problema i pokretači su promjena. One su češće zamjena za nedostatne državne programe, a operativne zaklade osnivaju svoje institute, fakultete i sveučilišta (Mangold, 2018). Socijalne zaklade, a takvih je 51% njemačkih zaklada, obvezane poticanjem promjena idu u korijene socijalnih problema i time neizravno potiču i obrazovne procese (Förster, 2018).

Njemačke zaklade znaju biti predvodnice u inovativnim projektima koji podrazumijevaju ulaganja u ljude, u suradnji s relevantnim dionicima na

---

petnaestogodišnjih učenika, a provodi se svake treće godine. Testiraju se jezične, prirodoslovne i matematičke kompetencije.

¹² Ovaj se projekt počeo provoditi 2002. godine u saveznoj državi Sjeverna Rajna Vestfalija, u 278 škola (Glänzel, 2014b).

široj platformi, s predvidivim pozitivnim ishodima.¹³ Ulaganja zaklade u karijere mladih istraživača, na međunarodnoj razini doprinosi njihovom umrežavanju i budućem zajedničkom djelovanju.

FILANTROPIJA I ZAKLADNIŠTVO KAO DIO POLITIKE EUROPSKE UNIJE

Od 1989. godine djelovanjem Europskog zakladnog centra, kako izvjesne platforme razvoja poticajnog okvira za institucionalnu filantropiju, te razmjenu dobrih ideja i učenja iz iskustva drugih, u Europskoj uniji prepoznata je važnost razvoja filantropije i zakladništva. U aktualnom strateškom okviru za djelovanje, institucionalna filantropija odnosi se na zaklade, korporativne donatore i druge dionike koji imaju svoja financijska sredstva koja strateški usmjeravaju, koji sami sobom upravljaju, te, koriste privatne resurse za javno dobro. Ove organizacije, u mnoštvu organizacijskih oblika, svrhovito su strukturirane i organizirane, te dugoročno obvezane polaganjem računa, djelovanjem za javno dobro, kao i izvještavanjem javnosti i ispunjavanjem zakonskih obveza.¹⁴

Još od ranije, uočene su prepreke radu zaklada koje imaju prekogranične programe u zemljama Europske unije, te da nisu u skladu s ostalim procesima integracije na jedinstvenom tržištu. Kako bi se prevladale ove poteškoće, poslije opsežne studije izvedivosti i javnih rasprava predloženo je donošenje Statuta europske zaklade.¹⁵ Prema ovom Statutu zaklade bi imale pravnu osobnost u svim članicama Unije, a prilikom registracije trebale bi djelovati u najmanje dvije zemlje članice. Predloženo je da osnovna imovina za registraciju zaklade bude 25.000 eura. Statut ima opciju nenaslavljanja pitanja porezanog statusa ovih zaklada, kao i opciju prema kojoj bi one imale ista porezna prava kao ostale domaće zaklade. U javnim konzultacijama, nacionalne vlade i dijelom gospodarski subjekti bili su rezervirani prema ostvarenju ovog projekta osnivanjem novih pravnih osoba.¹⁶

¹³ <https://www.bosch-stiftung.de/en/project/postdoc-academy-transformational-leadership>, posjećeno 15. veljače 2020. Naime, projekt Zaklade Bosch *Postdoktorska akademija za transformativno vodstvo* ulaže u novu generaciju vođa u održivim i transformativnim istraživanjima.

¹⁴ Više vidjeti na: <https://www.efc.be>, posjećeno 6. travnja 2019.

¹⁵ Studiju izvedivosti za ostvarenje ovog projekta napravio je Max Planck Institut za komparativno i međunarodno privatno pravo u Hamburgu i Centar za socijalne investicije Sveučilišta u Heidelbergu.

¹⁶ O prijedlogu Statuta, rezultatima rasprava više vidjeti u: European Commission, Proposal for a Council Regulation on the Statute for a European Foundation (FE),

Osnivanjem Europskog foruma za filantropiju i financiranje istraživanja 2007. godine, na dnevni red stavljene su teme akademske filantropije kojom bi se prikupilo 0,2 posto EU BDP-a za financiranje znanstvenih istraživanja.¹⁷ Time je u zemljama članicama aktualizirana tema povećavanja izdvajanja za općekorisne svrhe koja su porezno priznat rashod fizičkim osobama i gospodarskim subjektima. Ova inicijativa okuplja relevantne dionike i, pored ostalog, redovito tematizira razvoj znanstvene filantropije. Zaklade su izberive kao partneri u brojnim EU programima kojima se potiče obrazovanje, istraživanja i razvoj. Ostvarivanje plana „Europa 2020 — Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast”¹⁸ povezano je i s aktivnostima zaklada kao organizacija civilnog društva.

Europska komisija je potaknula 2012. godine opsežno istraživanje kojim se htjelo kvantificirati i procijeniti financijska pomoć zaklada i politike istraživanja i inovacija u zemljama EU, sačiniti komparativna analiza zemalja, te prepoznati trendove i budući razvoj. Istraživanje je rezultiralo studijama za svaku zemlju, kao i sintetiziranom komparativnom studijom (Gouwenberg, et al., 2015).¹⁹

Ovu temu i rezultate istraživanja odabrala je Nizozemskoj, kao prioritet, 2016. godine prilikom predsjedanja Europskom unijom. Istraživanje je pokazalo kako u zemljama raste svijest o važnosti razvoja zaklada i njihovih ulaganja u istraživanja i inovacije. Zaklade, njih 1.134 u uzorku, dominantno podupiru istraživanja, a manji broj ih podupire i inovacije. Veći dio zaklada, njih 47%, daju donacije, a 41% su operativne zaklade. Preostalih 12% zaklada daju donacije i provode operativne programe. Operativne zaklade prevladavaju u mediteranskim, a one koje daju donacije u skandinavskim zemljama. Većina zaklada, 72%, osnovane su poslije 1990, a tu su one iz tranzicijskih zemalja, jer prije toga u njima se nisu mogle osnovati zaklade.

Većina osnivača zaklada, koji osiguravaju sredstva za njihov rad, privatne su osobe/obitelji, 54%, 18% su korporativne zaklade, neprofitne organizacije 18%, te javni sektor 17%. Zaklade su ostvarile prihod od 18,1 milijardi eura. Više od trećine zaklada, 36%, ostvaruju prihod od vlade, a nekim je to najvažniji izvor prihoda. Donacije građana prima 31% zaklada, a

---

Brussels, 8. 2. 2012., Com (2012) 35, http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf, posjećeno 22. listopada 2012.

¹⁷ Više o tome na mrežnoj stranici: http://www.efc.be/programmes_services/thematic-networks/research/Pages/default.aspx, posjećeno 10. prosinca 2012.

¹⁸ Izvor: http://www.mobilnost.hr/prilozi/05_1300804774_Europa_2020.pdf, posjećeno 21. prosinca 2012.

¹⁹ Više vidjeti na: <http://euforistudy.eu>, posjećeno 6. travnja 2019. Hrvatska

29% od korporativnog sektora. Prihode od osnovne imovine (*endowment*) ostvaruje 48% zaklada.

Zaklade financiraju istraživačke i inovativne programe s preko 10 milijardi eura. Zaklade pretežno financiraju primijenjena istraživanja, 83%, a 61% ih podupire temeljna istraživanja. Potpore češće dobiju pojedinci, a potom dolaze visokoškolske ustanove. Najpopularnije područje istraživanja je medicina, zatim dolaze društvene i prirodne znanosti. Zaklade uglavnom podupiru istraživanja na nacionalnoj razini, a 10% ima međunarodne programe.

Kako bi se uvelo zajedničko filantropsko tržište pokrenut je „Manifest filantropije — za bolju Europu”,²⁰ a to je poziv političarima u Europi da rade na jedinstvenom tržištu filantropije koje uključuje bolje prepoznavanje filantropije u pravnim aktima EU i na nacionalnim razinama, koje podržava prekograničnu filantropiju diljem EU i smanjuje današnje prepreke za filantropiju, kako bi se iskoristio potencijal učinaka privatnih resursa donatora i zaklada za javno dobro.

Računa se da institucionalna filantropija u Europi uključuje više od 148.000 donatora i zaklada s akumuliranim godišnjim davanjima u iznosu većem od 50 milijardi eura. Njihova imovina procjenjuje se na 400 milijardi eura. Osim financiranja i ulaganja, ove organizacije imaju izvanrednu stručnost, produbljena znanja i izvrsne mreže dionika u područjima svojih aktivnosti koje se mogu značajno unaprijediti uz odgovarajući poticajan okvir.

S ovom inicijativom je povezna nakana, ranije spomenutog, širenja prostora za jačanje filantropije potkrepljeno Brenim (2018) opsežnim istraživanjem.²¹ Ponovo se pokazuju različite prakse u zemljama članicama čiji razvoj često ovisi o demokratičnosti političkih režima i očito je kako će biti dugačak put u EU do ostvarivanja jedinstvenog tržišta filantropije. U članicama EU postoje porezni poticaji za davanja u filantropske svrhe i kojima se potiče razvoj zakladništva.²² Za razvoj prekogranične filantropije potrebno je raditi na učinkovitosti poreznih propisa koji neće biti diskriminatorni.²³

²⁰ https://www.efc.be/wp-content/uploads/2018/12/20181203-Philanthropy-Manifesto_draft04.pdf, posjećeno 7. travnja 2019.

²¹ Uvid u novija istraživanja o zakladama i filantropiji moguće je naći na stranici: <https://understandingphilanthropy.wordpress.com/>

²² Više vidjeti: EFC, (2015), *Comparative Highlights of Foundation Law in Europe: The Operating Environment for Foundations in Europe*, Brussels.

²³ EFC & TGE, (2017), *Boosting cross-border philanthropy in Europe: Towards a Tax Effective Environment*. Brussels.

RAZVOJ ZAKLADNIŠTVA U HRVATSKOJ

Izvjeshni parcijalni uvidi govore da su zaklade igrale prepoznatljivu ulogu u razvoju Hrvatske u doba industrijalizacije i urbanizacije krajem 19. stoljeća.²⁴ Još ranije, zaklade su osnivale prve moderne bolnice, škole, socijalne ustanove, poticale su kulturu i umjetnost, te stipendirale učenike i studente. Razvoj zakladništva podupirali su i tadašnji gospodarski subjekti (Bežovan, 1999).

Imućniji i ugledniji društveni slojevi preuzimali su inicijative koje su bile izraz modernizacije društva, a njima su materijalne potpore davali i ostali boljestojeći građani. Može se reći da je time bila razvijena izvjesna kultura davanja u općekorisne svrhe. U prvoj polovici 20. stoljeća Zagreb je bio uključen u prekomorske, globalne procese razvoja filantropije. Hrvatska se dijaspora o tom vremenu pokazala društveno odgovornom i osjetljivom za izazovne projekte u starom kraju.

Povijesna istraživanja koja bi trebala posvijestiti činjenicu o ishodima projekta prekomorske filantropije, trebala bi obuhvatiti gradnju Radišinog Zakladnog doma kojeg je financirala Zaklada Hrvatske bratske zajednice iz SAD-a, te Hrvati iz SAD-a i Južne Amerike (Kolar, 2004). Drugi je projekt gradnja današnje Škole narodnog zdravlja „Andrija Štampar”, kroz program Rockefellerove zaklade. Ova je institucija imala regionalno poslanje širenja i podučavanja koncepta javnog zdravstva (Killen, 1990, 1994). To je na onodobni Zagreb imalo izvjesni „Bilbao efekt”.

Zahvaljujući Zakladi Huttler-Kollhofer-Monsperger, u Osijeku je sagrađena zakladna bolnica 1874. godine i tada je bila najmodernija bolnica na jugoistoku Europe (Vranješ i Glavina, 2009). Ova je bolnica i danas jezgro Kliničkog bolničkog centra Osijek.

Poslije Drugog svjetskog rata zaklade su u Hrvatskoj prestale postojati, a njihova je imovina nacionalizirana. U okolnostima rata i gospodarske krize, te nepostojanja odgovarajućih poreznih poticaja za davanja u općekorisne svrhe, nije se moglo očekivati osnivanje zaklada. Tijekom 1990-ih nisu niti postojale porezne povlastice za davanja u općekorisne svrhe. Štoviše, na ovaj su porezni poticaj i vlasti gledale kao na pranje novca (Bežovan, 2004).

Rezultati istraživanja o razvoju zakladništva

U Hrvatskoj su, nažalost, provedena samo dva relevantna empirijska istraživanja razvoja zakladništva (Bežovan, 2002, 2008). Istraživanja tematiziraju

---

²⁴ Autor je u arhivima u Zagrebu, Zadru i Dubrovniku prikupio znatnu građu o zakladama i njihovim aktivnostima.

fenomen zaklada kao pravnih osoba, okvir (zakonski, porezni, sociokulturni, te povijesni), kao i dosege, razvojne probleme, te izazove razvoja zakladništva i filantropije. Dijelom su ovi rezultati bili uspoređivani s razvojem zakladništva u drugim tranzicijskim zemljama.

Prvo istraživanje (Bežovan, 2002) nalazi da je 2001. godine u Zakladni upisnik bilo upisano samo 47 zaklada. Uglavnom su to bile neovisne zaklade s relativno skromnom osnovnom imovinom. Oko 60% zaklada uglavnom je prikupljalo sredstva za svoje aktivnosti. Tek nekolicina zaklada vodila je politiku povećavanja osnovne imovine. Zaklade su prikupljale sredstva uglavnom od domaćih pravnih i fizičkih osoba. Prema području djelovanja dominirale su stipendijske i zaklade u području socijalne skrbi. Tri zaklade isticale su se u davanju donacija, a u 2000. godini one su dale 62% ukupnih doniranih sredstava.

U tom istraživanju evidentirani su problemi nepoticačnih poreznih propisa za davanja u općekorisne svrhe. Kao što je ranije rečeno, država nije priznavala donacije fizičkih i pravnih osoba, koje su oni davali neprofitnim organizacijama, među njima i zakladama, kao porezno priznat rashod. Druga skupina problema odnosila se na samo zahtjevno vođenje zaklade kao pravne osobe. Sve su zaklade vođene na volonterskoj osnovi, pa su imale i ograničene rezultate, a suvremeni menadžerski i marketinški pristupi uglavnom nisu primijenjeni u vođenju zaklada. Zaklade su iskazivale problem povezan s činjenicom da država, odnosno vlada, nije bila partner u razvoju zakladništva. Vlada nije ispunila zakonsku obvezu osnivanja Zakladnog vijeća koje je trebalo poticati razvoj zakladništva.

K tome, Vlada, također, uvelike nije ispunila zakonske odredbe glede povrata nacionalizirane imovine zakladama.²⁵ Gospodarska kriza uvjetovana ratom i procesom tranzicije, te cjelokupno sociokulturno okruženje nisu išli na ruku razvoju zaklada. U ovom istraživanju, odgovorni u zakladama, okvir za razvoj zakladništva ocjenjivali su kao relativno nepovoljan.

S koalicijskom vladom početkom 2001. godine donose se poticajni porezni propisi za davanja u općekorisne svrhe i, općenito, razvijalo se povoljnije ozračje za razvoj civilnog društva.²⁶

Nakon ovih promjena porezne su povlastice za rad neprofitnih organizacija bile jedne od povoljnijih u regiji (Bežovan i Zrinščak, 2007). Na donacije,

²⁵ Obnovljenoj Zakladi „Blaga djela” (*Opera Pia*) iz Dubrovnika, koja je osnovana u 14. stoljeću, vraćen je tek dio nacionalizirane imovine, a procjenjuje se da nekretnine u vlasništvu Zaklade vrijede 46 milijuna kuna, vidjeti: *Uz 15. obljetnicu registracije i obnove aktivnog rada Zaklade „Blaga djela” iz Dubrovnika*, Dubrovnik, 2012.

²⁶ U tom kontekstu vidjeti polemički tekst G. Bežovan, „Mecenama ne daju u Hrvatsku”, *Vjesnik*, 13. veljače 1995.

potpore, članarine, dotacije iz javnih fondova, nije se plaćao porez na dobit. Pored toga, neprofitne organizacije imale su određene carinske povlastice, nisu plaćale porez na promet nekretnina,²⁷ kao ni porez na nasljedstva i darove.²⁸ Međutim, porezne su povlastice ovim organizacijama dijelom bile rezultat inozemnog pritiska²⁹ i očekivanja davanja prostora razvoju civilnog društva, a ne očekivanja od uloge ovih organizacija u razvoju zemlje. U ovom se dijelu nije vodila sustavna porezna politika koja bi promovirala davanja u općekorisne svrhe i time doprinosila izgradnji općeg dobra.

Od tada su gospodarski subjekti mogli darivati do 2% svojih prihoda u općekorisne svrhe, što im je porezno priznat rashod,³⁰ kao i fizičke osobe, koje plaćaju porez na dohodak, mogle su darovati do 2% ukupnih primitaka u općekorisne svrhe.³¹ U Hrvatskoj se još uvijek ne razlikuju pojmovi sponzorstva i darivanja. Tada je relativno mali broj gospodarskih subjekata, a naročito fizičkih osoba, koristio ove povlastice.³²

Prema novijem istraživanju, temeljem podataka Porezne uprave Ministarstva financija o iskazanim donacijama iz godišnjih poreznih prijava poreza na dohodak (građani i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost), u 2008. godini je u prijavama poreza na dohodak 4.005 poreznih obveznika uvećalo osobni odbitak u iznosu za 4, 6 milijuna kuna, a u 2009. godini 4.323 poreznih obveznika uvećalo osobni odbitak u iznosu od 4, 2 milijuna kuna (Bežovan i Matančević, 2017: 97–98). Podaci o darovanjima građana, koji su prijavljeni kao porezno priznat rashod, od 2005. do 2014. godine variraju i očito su povezani s gospodarskim kretanjima (Tablica 2). Sličan trend imaju i davanja gospodarskih subjekata (Tablica 3), u ovim slučajevima davanja iznad 2% prihoda po odobrenju nadležnog ministra.³³

²⁷ Zakon o porezu na promet nekretnina, NN 69/1997.

²⁸ Zakon o financiranju jedinica lokalne samouprave i uprave, NN 117/1993.

²⁹ U to vrijeme na Hrvatsku su vršeni politički inozemni pritisci jer nije imala odgovarajući okvir za razvoj civilnog društva, a porezni poticaji za davanja za opće dobro bili su na listi prioriteta. Članstvo Hrvatske u Vijeću Europe bilo je uvjetovano i povoljnijim zakonskim okvirom za razvoj civilnog društva.

³⁰ Zakon o porezu na dobit, NN 127/2000, članak 7.

³¹ Zakon o porezu na dohodak, NN 126/2000, članak 9.

³² Prema očitovanju Porezne uprave od 3. travnja 2012. godine, za 2009. godinu 4 323 porezna obveznika uvećalo je osobni odbitak u ukupnom iznosu od 4 191 130,29 kuna. Podaci za gospodarske subjekte nisu raspoloživi.

³³ Aktivnosti prikupljanja sredstava (*fundraising*) u Hrvatskoj, imajući u vidu raspoloživa znanja i vještine, na relativno su nižoj razini u odnosu na zemlje iz regije, nove članice EU. Naime, kolege iz Europske udruge za prikupljanje sredstava <http://www.efa-net.eu/> žalile su se da u Hrvatskoj ne mogu naći partnersku organizaciju. Zaostalost u razvoju u ovom području može se objasniti ranijom dominacijom stranih donatora čiji

Tablica 2. *Darovanja građana prema prijavi poreza na dohodak, 2005–2014.*

Godina	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Broj građana koji doniraju	707	973	1.774	2.838	3.357
Iznos u kunama	1.439.971	1.938.317	1.485.698	2.145.408	2.295.987

Godina	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj građana koji doniraju	2.986	1.750	1.840	2.899	2.469
Iznos u kunama	1.766.998	1.450.454	1.393.383	2.048.422	1.545.562

Izvor: Ministarstvo financija — Porezna uprava (neobjavljeni podaci)

Tablica 3. *Darovanja obveznika poreza na dobit — rashodi darovanja iznad 2% ostvarenih prihoda, 2004–2013.*

Godina	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Broj tvrtki	—	753	774	901	831
Iznos u kunama	302.144.902	54.341.666	59.801.574	86.216.995	93.008.294

Godina	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj tvrtki	805	699	752	611	736
Iznos u kunama	80.381.734	49.402.597	71.207.011	61.733.362	57.604.445

Izvor: Ministarstvo financija — Porezna uprava (neobjavljeni podaci)

Prema drugom istraživanju (Bežovan, 2008), 2006. godine u Hrvatskoj su bile registrirane 94 zaklade i šest fundacija. Ponovo, većina zaklada prikuplja sredstva za svoj rad. Tek desetak zaklada raspolagalo je imovinom koja je jamčila prihode kojima se mogu ostvariti poslanja zaklada. I dalje su dominirale stipendijske i zaklade iz područja socijalne skrbi. Tada je ukupna vrijednost osnovne imovine svih registriranih zaklada bila 52,6 milijuna kuna.

Domaće fizičke i pravne osobe bile su najčešći donatori zakladama. Prema iskustvima voditelja zaklada, građani su spremni davati u skladu sa svojim mogućnostima, uz uvjet da se radi o transparentnom procesu u kojem se zna za koju svrhu se daje, te tko i što od toga dobiva. Temeljem zakona, zaklade su bile dužne podnositi resornom uredu za registraciju, Ministarstvu financija i Državnom uredu za reviziju zaključni godišnji financijski račun koji je trebao sadržavati, između ostalog, pregled prihoda i rashoda, te stanje imovine zaklade. Samo je 41 zaklada podnijela ovakav izvještaj Državnom uredu za reviziju. Prema podacima Državnog ureda za reviziju 41 zaklada, koja je podnijela izvješća u 2005. godini, dale su potpore u iznosu od 13,1 milijun kuna.

programi se nisu ukorijenjivali u zajednicama i društvu, te dominacijom neupućenih i nepoduzetnih državnih institucija koje podupiru programe razvoja civilnog društva.

Predstavnici zaklada drže da je s aktivnostima zaklada upoznat relativno ograničen broj građana. Zapravo, mediji ne pokazuju interes za rad i postignuća zaklada. Zaklade se uglavnom vode na volonterskoj osnovi, a očiti je izazov činjenica što relativno mali broj zaklada ima sredstava za zaposlenje kvalificirane osobe koja bi vodila zakladu.

Zaklade su, kao svoja postignuća, najviše isticale socijalno-humanitarno djelovanje, pomoć siromašnim obiteljima, pomoć djeci i organizaciju humanitarnih akcija. Ističe se davanje stipendija učenicima i studentima, te pomoć bolesnima i nemoćnima. Dominantno se ističu problemi nedostatka financijskih sredstava i poteškoće prikupljanja sredstava. Zamor donatora je bio očit i oni nisu pripravnici davati donacije na trajnijoj osnovi. Ističe se i problem nepovjerenja vlasti, te nepostojanje političke podrške općenito.

U ovom istraživanju, prilike za razvoj zakladništva u Hrvatskoj ocjenjene su, u odnosu na ranije istraživanje, kao povoljnije. Zanimljivo je da je 39% anketiranih zaklada isticalo potrebu pojednostavljenja registracije zaklada.³⁴ Isticalo se kako bi dodatni porezni poticaji osnažili razvoj zaklada i potaknuli donatore na veća davanja.

U okviru spomenutog istraživanja zaključuje se da zaklade uglavnom imaju komplementarnu ulogu, te podmiruju potrebe koje ne mogu podmiriti država i lokalne vlasti. Dok je pak redistributivna uloga zaklada tek u začetcima, zaklade se stidljivo javljaju kao inovatori, a ograničene su njihove aktivnosti u promicanju društvenih promjena.

Korporativistički bi društveni model ponajviše opisao ulogu zaklada u Hrvatskoj koje djeluju u javnom interesu. Imajući u vidu njihov mali broj, ograničene resurse s kojima raspolažu i slabu podršku drugih dionika, kao i njihovu neprisutnost u javnosti, moglo bi se govoriti i o perifernom socijalnom modelu razvoja zakladništva (Anheier i Daly, 2007).

Rezultati istraživanja su pokazali da se postupno utire put razvoju zakladništva, te da su raspoloživi mnogi resursi koji se uz odgovarajuće vještine mogu mobilizirati za općekorisne svrhe.³⁵ Međutim, u tom vremenu još je uvijek bilo teško prepoznati dodanu vrijednost zakladnih programa.

Prema podacima iz Zakladnog upisnika povećava se broj registriranih zaklada, a početkom 2020. godine bilo ih je registrirano 268.³⁶

³⁴ Zakonom o zakladama NN 106/2018, registracija zaklada je manje zahtjevna, u odnosu na raniji zakon. Ipak, propuštena je prilika da se u zakonu odredi minimalna vrijednost imovine potrebne za registraciju zaklade.

³⁵ Razvojni problemi hrvatskih zaklada slični su onima u tranzicijskim zemljama, vidjeti u Anheier i Daly (2007).

³⁶ Vidjeti: <https://uprava.gov.hr/print.aspx?id=829&url=print>; <https://uprava.gov.hr/uvid-u-registre-14567/fundacijska-knjiga/828>, posjećeno 10. ožujka 2020. Istovremeno, u

Slično kao i u razvijenim zemljama, u Hrvatskoj se povećavaju socijalne razlike, što je obilježeno smanjivanjem srednjih slojeva, rastom siromaštva i jačanjem veoma uskog kruga bogatih. Uski krug bogatih građana potencijalni su donatori, kao i oni koji pripadaju srednjim slojevima. Međutim, najprofitabilnije su tvrtke, osobito banke, u rukama stranaca i očito je da one nisu pripravne prakticirati istu razinu korporativne filantropije kao i njihove matice. Pored toga, matice ovih tvrtki, u koje se slijeva profit i iz kćeri tvrtki iz Hrvatske, osnovale su zaklade koje često djelaju samo na području zemlje matice, ili pak dijele mrvice i u Hrvatskoj.³⁷ Ova bi činjenica, s nakanom jačanja filantropije i zauzetosti gospodarskog sektora za probleme u društvu, trebala biti temom javnih rasprava.

Uspješni primjeri suvremenih hrvatskih zaklada

Ovdje se ukratko navode tri primjera uspješnih zaklada i jedna filantropska inicijativa s kapacitetom proizvodnje održive društvene promjene. Ovo su i izvjesne ideje, odnosno nacrti studija slučajeva koji zaslužuju temeljito istraživanje.

Obnovljeni rad Zaklade „Blaga djela” (*Opera Pia*) zaslužuje posebno pozornost, imajući u vidu vrijeme njezinog osnivanja, te izazove s kojima se suočavala tijekom duge povijesti. Zaklada „Blaga djela” nastala je iz oporučeno ostavljenih dobara i novca članova dubrovačke komune još u 14. stoljeću (Ćosić, 1995). U okviru ove zaklade djelovalo je više zaklada koje su pokrivale različite svrhe. Zaklada je dijelila sudbinu Dubrovačke republike, a 1782. godine imala je znatne nekretnine u Gradu, kao imovinu, te novčane pologe u inozemnim bankama i novčarskim zavodima. Oporučivanje nekretнина i novca u dobrotvorne svrhe bila je u Dubrovniku raširena i gotovo obvezna praksa. Ćosić navodi da ju je diktirao kršćanski svjetonazor, pa je prerasla u svojevrsan kulturni obrazac. U oporukama su se naročito isticale plemićke obitelji. S padom Republike novac Zaklade je u cjelosti zaplijenjen ili potrošen. Oživljeni rad pod austrijskom vlašću sveo je Zakladu na najnužniju pomoć siromašnima, te održavanje bolnica i nahodišta. Zbog

---

Hrvatskoj je bilo aktivno 50.323 udruga. Međutim, i dalje znatan dio zaklada ima malu imovinu, ove zaklade prikupljaju sredstva za rad i njima bi više odgovarao pravi ustroj udruge.

³⁷ Primjerice Zaklada „Deutsche Telekom” (vidjeti: <https://www.telekom-stiftung.de/en/foundation>), ubraja se među najveće korporativne zaklade u Njemačkoj, međutim, nije primijećeno njezino djelovanje u Hrvatskoj. S druge strane, Erste zaklada (vidjeti: <http://www.erstestiftung.org/en/>), daje, počesto i mrvice u tranzicijskim zemljama, tamo gdje banke kćeri ostvaruju profit.

pronevjera u Zakladi, u drugoj polovini 19. stoljeća bio je prekinut i njezin rad. Zaklada se istaknula humanitarnim radom u oba svjetska rata, da bi 1949. godine bila ugašena, a njezina imovina nacionalizirana.

Dakle, moglo bi se reći da je Zaklada u tom vremenu imala ulogu „socijalne države” koja se temeljila na milosrđu imućnih građana. Zaklada je bila vezana uz crkvu, a značajan dio programa odnosio se na pobožne svrhe.

Međutim, „Blago djelo” je i dalje postojalo, nikad nije zabranjeno ni ukinuto, te je tako sačuvalo kontinuitet svog postojanja samo zato što je imalo na inozemnim bankama određena novčana sredstva koja je tadašnja država nastojala povući u zemlju. Ta su sredstva Zavoda „Blaga djela” korištena za gradnju Doma umirovljenika, kojeg je 1971. godine darovalo novoosnovanoj ustanovi Domu umirovljenika.

Zaklada „Blaga djela” kao pravni slijednik Zavoda „Blago djelo” — Opera Pia, upisana je 1997. u Zakladnu knjigu. Zakladi je vraćen dio nacionalizirane imovine, a poslovni prostori počeli su od 2004. godine davati prihode za programe socijalne skrbi. Zaklada ne odustaje od zahtjeva za povrat dijela nacionaliziranih nekretnina.³⁸

Zaklada je lokalno prisutna i s programom prikupljanja sredstava, a popudiratelji i dobročinitelji, fizičke i pravne osobe, u znak zahvalnosti stječu ugled u zajednici.³⁹

Svrha djelovanja Zaklade uglavnom je socijalna skrb za potrebite građane, a za ostvarivanje te svrhe razvijena je suradnja s lokalnim ustanovama. U 2018. Zaklada je ostvarila prihode od 8,6 milijuna kuna. Tijekom 2018. godine 77 studenata dobivalo je stipendije, a onima koji ostvare ponajbolji uspjeh daje se i posebna novčana nagrada. Obiteljima s troje i više djece Zaklada daje povoljno u najam stanove.

³⁸ Više vidjeti na: http://www.zaklada-blaga-djela.hr/povijest_zaklade_blaga_djela.html, posjećeno 16. travnja 2019.

³⁹ Zaklada je od anonimnog sugrađana dobila 2004. i 2005. godine donaciju od 200.000 eura čime mu je dodijeljen status zlatnog dobročinitelja. U Hrvatskoj su javnosti nezapaženo prošli i primjeri poticaja osnivanju zaklada koji su došli iz inozemstva, a gdje su zakladnici, fizičke osobe, za tu svrhu dali primjerenu imovinu. Takvim donacijama osnovana je Zaklada Pravnog fakulteta u Zagrebu za potporu znanstvenika te Zaklada Sveučilišta u Zagrebu.

U hrvatskoj je javnosti nezapaženo prošla milijunska darovnica u novcu i nekretninama plemenitog donatora Stipana Bilića Prcića Zakladi HAZU. Od ove darovnice, po oporuci darovatelja, datav će se književna nagrada i potpore učenicima Imotske gimnazije. Isto tako, mediji nisu pokazali odgovarajući interes za osnivanje Zaklade „Marija i Mirjan Damaška” u koju je ovaj poznati hrvatski intelektualac namjerio zakladiti veći dio svoje imovine.

Dakle, Zaklada „Blaga djela”, zahvaljujući nasljedstvu i tradiciji, ima respektabilnu imovinu što jamči njezin održiv razvoj. Naime, u ovom slučaju prepoznaje se program zaklade lokalne zajednice (*community foundation*) koje uvelike djeluje komplementarno u odnosu na gradske i državne programe socijalne politike.

Zakladu „Biskup Josip Lang” osnovali su zagrebački isusovci 2002. godine, a posvećena je problemima starih, bolesnih i nemoćnih, kao i promicanju povlaštene ljubavi za siromašne.⁴⁰

Važan događaj za Zakladu bila je organizacija kampanje „Ne zaboravi me” krajem 2004. godine. Kampanjom se htjelo senzibilizirati javnost za probleme starih, bolesnih i nemoćnih te prikupiti 2,1 milijuna kuna za gradnju jednog mini doma obiteljskog tipa za smještaj dvadesetak korisnika. Ova humanitarna akcija imala je potporu uglednih medija.

Ovaj slučaj predstavlja akciju koja je ostvarila izniman uspjeh u prikupljanju sredstava, znatno više od planiranog (Bežovan i Zrinščak, 2007). Kampanjom su postignuti važni ciljevi: senzibilizirana je javnost za stare, bolesne i napuštene, utjecalo se na stavove ljudi. To je velik uspjeh i prepoznatljiv učinak. Primjerice, građani su zvali Zakladu i darovali zemljište za gradnju staračkog doma. To je rezultat povjerenja i dobrog glasa o Zakladi. Ključna činjenica za uspjeh akcije je što su ljudi prepoznali da se radi o plemenitoj ideji koju realizira transparentna, vjerodostojna organizacija i ljudi s transparentnim djelovanjem, gdje se zna količina prikupljenih sredstava i konačni korisnici sredstava. Na taj je način izgrađeno povjerenje. U takvim su okolnostima građani i gospodarski subjekti spremni davati u općekorisne svrhe.

Država je, kao njen doprinos akciji, donirala sredstva koja su prikupljena kao PDV na telefonske pozive samoj akciji. Gospodarski subjekti, pokrovitelji akcije, uspješno su se predstavili javnosti i zaslužili pozornost društveno odgovornih građana.

Problem starih, napuštenih i bolesnih aktualiziran je kao prioritetan socijalni problem i pokazalo se da organizacije civilnog društva mogu biti nositeljima novih inicijativa u ovom području, te da mogu mobilizirati znatne resurse. Kampanja je bila i važan doprinos jačanju kulture doniranja u općekorisne svrhe.

Zaklada ostvaruje izvjesne novčane donacije, a u novije vrijeme, kao zahvalnost njihovom djelovanju, ostavljene su im u nasljedstvo stambene nekretnine koje doprinose održivosti programa Zaklade.

Zakladu „Adris”, kao korporativnu zakladu, osnovala je 2007. godine Adris grupa iz Rovinja. Adris grupa je, sustavnim usmjeravanjem sredstava iz

⁴⁰ Više vidjeti na: <https://www.zbjl.hr/index.php/o-zakladi>, posjećeno 16. travnja 2019.

vlastitog poslovanja u filantropske svrhe, snažno potvrdila svoje društveno-odgovorno poslovanje, te koncept aktivnog sudjelovanja velikih i uspješnih kompanija u kreiranju naprednijeg društvenog okruženja za sve građane.⁴¹

Zakladnik je povjerio upravljanje Zakladom građanima koji su prepoznati u široj javnosti po svojim djelima. To je moguće izvjesna inovacija koja može biti korisna kao primjer i drugim zakladama.⁴²

Privatiziravši unosan posao, tvrtka je svoju dugogodišnju društvenu odgovornost iskazala osnivanjem najveće korporativne zaklade u regiji. U sadašnjem radu zaklada je temeljem javnog natječaja donirala više od 44 milijuna kuna. Dodana vrijednost donatorskom programu je 319 stipendija za izvrsne učenike srednjih škola, studente na preddiplomskom i diplomskom, te polaznike poslijediplomskog i doktorskog studija u zemlji i širom svijeta.

Glede Zaklade, Ante Vlahović, predsjednik uprave Adris grupe kaže: „Izvorna zamisao projekta Zaklade „Adris” bila je i ostala promicati kulturu izvrsnosti, znanja i solidarnosti u hrvatskom društvu. Zagovarati učenje, rad i zauzetost za opće dobro, slijediti liniju dijaloga etičkih vrijednosti i postignuća suvremene znanosti te zajedno osvajati prostor nade za nove naraštaje hrvatskih ljudi” (Zaklada Adris, 2017: 03).

Tijekom davanja stipendija poslijediplomantima Zaklada se suočila s poremnom politikom, temeljem koje je plaćanje školarine polaznicima ovih studija bilo oporezovano kao drugi dohodak, odnosno plaćanje honorara, pa je Zaklada davala nešto više novaca državi za porez i prirez nego što je davala za stipendiju. Nakon dužeg lobiranja, u suradnji s drugim zakladama, ova je praksa promijenjena i za takve svrhe ove stipendije nisu više oporezive.⁴³ Takvim je aktivnostima Zaklada krčila put razvoju korporativne filantropije zakladništva.

Zaklada „Adris” je doprinijela širenju korporativne filantropije i zakladništva, te se prepoznaje kao primjer dobre prakse za druge uspješne tvrtke.

⁴¹ Više vidjeti na: <http://www.adris.hr/odnosi-s-javnosc/zaklada-adris/o-zakladi/>, posjećeno 16. travnja 2019.

⁴² Autor ovog poglavlja je član Uprave Zaklade „Adris” i u tom smislu svjedoči o razvoju zaklade u kojoj članovi uprave, dakle, odbora povjerenika, uživaju povjerenje zakladnika, te aktivno potiču istraživače i osobe s inovativnim i stvaralačkim potencijalom na prijavu projekata na javni natječaj kojeg zaklada raspisuje redovito svake godine.

⁴³ Zaklada „Adris” bila je uvela inovativan program nagrađivanja novčanom donacijom najbolje gimnazije na državnoj maturi, kao i davanja stipendije najboljem učeniku na državnoj maturi. Poslije dva kruga dodjele ovih nagrada, resorni ministar je bez obrazloženja uskratio podatke o školi i učeniku koja je trebala dobiti nagradu, pa je time, na žalost, ovaj relevantan program zaustavljen.

STEM revolucija, kao projekt Instituta za razvoj i inovativnost mladih — IRIM,⁴⁴ pokrenut je temeljem crowdfunding kampanje, skupno financiranje, a podržalo ga je čak 2 364 donatora, pa je prikupljeno 290 324 američkih dolara ili 1 737 726 kuna. To je u 2017. godini proglašeno najboljom kampanjom te vrste u Hrvatskoj.

IRIM kroz pokret Croatian Makers uvodi STEM aktivnosti u obrazovno-odgojne ustanove i lokalne zajednice, te je okupio preko 100 000 djece, pa je to najveći izvanškolski pokret u Hrvatskoj. Fokus projekta je razvoj digitalne i znanstvene pismenosti, tehnoloških i ostalih kompetencija u okviru STEM područja za mlade u Hrvatskoj i drugim zemljama, kako bi postali ravnopravni građani 21. stoljeća. Projekt se drži kao alat za postizanje ključnih vještina kao što su: učenje, rješavanje problema, suradnja, komunikacija, te poticanje znatiželje, inicijativnosti, upornosti, prilagodljivosti, društvene i kulturološke svjesnosti.

Glavni donatori ovog programa su Nenad i Rujana Bakić⁴⁵, a donacijom od 2 milijuna kuna ostvarili su jednu od najvećih privatnih donacija u školstvo u Hrvatskoj. Osim toga, najveći iznos donirali su građani i organizacije u Hrvatskoj kroz kampanju STEM revolucije, koju je podržala i Vlada RH. IRIM se počeo natjecati i dobivati sredstva i od raznih razvojnih fondova.

Obitelj Bakić planira osnovati zakladu koja će nastaviti podupirati ovaj i druge obrazovne programe.

Dakle, ovaj inovativni obrazovni projekt dobio je potporu širokog kruga dionika, a podržala ga je i Vlada. Projekt je bez odluka Vlade i Sabora proveo učinkovitu djelotvornu mini reformu obrazovnog sustava. Ovim projektom koji je prerastao u pokret svjedoči se prijemčivosti učenika i škola za inovativne ideje koje dolaze iz civilnog društva. Ovim se posvjedočuje postojanje potrebne razine povjerenja i socijalnog kapitala kao pretpostavke za održivu društvenu promjenu.

Navedeni primjeri svjedoče o razvijenosti i potencijalima za razvoj filantropije i zakladništva. Međutim, usprkos raspoloživim EU sredstvima, za ovakve svrhe još uvijek hrvatsko društvo ostaje prikraćeno za znanstveno-istraživačko vrednovanje ove prakse.⁴⁶ Pored toga, neki najavljeni veliki na-

⁴⁴ Više vidjeti na: <https://croatianmakers.hr/hr/o-nama/>, posjećeno 16. travnja 2019.

⁴⁵ Nenad je Bakić ranije imao uspješnu poslovnu karijeru, a i u tom vremenu primijećeno je njegovo filantropsko djelovanje.

⁴⁶ U sklopu darovnice IPA 2012 „Poticanje inovativnih oblika filantropije u lokalnim zajednicama za potporu održivosti organizacija civilnog društva” i raspisanog natječaja, nadležne su vlasti podijelile prilično velika sredstva za ovaj izazov projekt-organizacijama koje očito nisu bile dorasle tako zahtjevnom zadatku. O dodijeljenim potporama vidjeti na: http://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Annual_Award.pdf, posjećeno 17. travnja

cionalni projekti zaslužuju osnivanje zaklade kojim bi se prikupila dodatna sredstva, te izgradilo povjerenje i jačalo nacionalno samopouzdanje kroz perspektivu zajedničkog djelovanja za opće dobro.⁴⁷

FILANTROPIJA U CRNOJ GORI

Crna Gora ima poticajno nasljedstvo u razvoj filantropije i zadužbinstva (Papović, 2009) i zanimljivo važnu ulogu je u tome igrala i dijaspora.

U Crnoj Gori postoje porezni poticaji za davanja u općekorisne svrhe. Tako kompanije mogu donirati organizacijama civilnog društva do 3,5% ukupnih prihoda. Određene su svrhe za koje se može donirati. Građani, također, mogu dati porezno priznate donacije do 3,5% prihoda za zdravstvo, obrazovanje, sport, kulturu, te za zaštitu okoliša (USAID, 2019: 152).

Publikacija *Stanje filantropije u Crnoj Gori u 2018*⁴⁸ procijenila je ukupne donacije u toj godini na 6,8 milijuna eura. To je prosječno 11 eura po glavi stanovnika. Od 2013, kada su iznosile 2,9 milijuna eura, stalno rastu donacije u Crnoj Gori. Kada je u pitanju broj davanja, najčešća su masovna davanja građana 36,9%, zatim korporativna davanja 36,4%, a privatne zadužbine su samo 0,7%. Prema sumi koja se daje, prednjači korporativni sektor 71,3%, a privatne zadužbine daju samo 0,1%.

Najviše se daje za zdravstvo 29,9%, pomoć marginalnim skupinama 25,2%, za smanjenje siromaštva 13,3%, te za obrazovanje 8,2%. Donacije najviše primaju građani i obitelji 31%, institucije 31%, te 27% neprofitne organizacije. Međutim, većinu iznosa donacija primaju institucije 59%, a potom građani i obitelji 15%. Rastući trend rasta donacija po godinama u Crnoj Gori svjedoči o napretku kulture darivanja u općekorisne svrhe.

ZAKLJUČAK — KAKO POTAKNUTI RAZVOJ ZADUŽBINSTVA U CRNOJ GORI?

U suvremenim zapadnim društvima zaklade su prepoznatljivi dionici suvremenih promjena i predvodnici civilno-društvenih inicijativa kojima se

---

2019. U okviru tog projekta provedeno je istraživanje i publicirano u knjižici „Individualna i korporativna filantropija u Hrvatskoj — Stavovi i praksa građana i tvrtki o filantropiji”

⁴⁷ Autor je ovog poglavlja kod nadležnih potaknuo osnivanje Zaklade Nacionalne dječje bolnice. Osnivanjem i djelovanjem ovakve zaklade ostvarilo bi se više ciljeva: osvijestili bi se prioritete glede zdravlja djece kao projekta općeg dobra; projekt bi se predstavio u zemlji i inozemstvu kao nacionalni prioritet; prikupio bi se dio potrebnih sredstava za gradnju i opremanje bolnice.

⁴⁸ <https://www.slideshare.net/CatalystBalkans/infographic-the-state-of-philanthropy-in-montenegro-in-2018>

promiču socijalne inovacije, potiču socijalne investicije, osnažuju kreativne ideje i njihova primjena, proizvodi socijalni kapital, te jača socijalna kohezija kao pretpostavka za stabilan i održiv gospodarski razvoj. Zaklade su sazivači za izazovne projekte, katalizatori u održivih promjena, te graditelji novih institucija i društvenih odnosa. Zaklade su dio pluralnih suvremenih društava, a povoljni porezni okviri, poticaj su njihovom osnivanju i održivom razvoju. Razina povjerenja u društvu, političke i gospodarske prilike, praksa društvene odgovornosti gospodarstva, te partnerstvo s državom ključni su čimbenici razvoja zakladništva. Zaklade se sve više potvrđuju proizvodnjom dodanih vrijednosti koje samostalnim djelovanjem nisu na dohvat ruke niti državi, a niti gospodarstvu.

Prakse jačanja filantropije i razvoja zakladništva u zapadnim zemljama mogu biti poticaj za tranzicijske zemlje. Odgovarajućim korištenjem EU sredstava za te svrhe, mogu se ostvariti prepoznatljivi pomoci, te mobilizirati znatna sredstva i ljudska energija u općekorisne i dobrotvorne svrhe.

Radi razvoja filantropske kulture, u Crnoj Gori trebalo bi pokrenuti javni dijalog o razvoju filantropije i zadužbinstva, kulture darivanja i uzdarivanja, te partnerstva države, jačanja socijalnog kapitala. U partnerstvu s lokalnim dionicima na ovu temu redovito bi jednom godišnje trebalo organizirati raspravu. Svakako, bilo bi višestruko korisno razviti primjerenu suradnju s medijima koji su se često skloni baviti skandalima i u ovim aktivnostima, a manje su zainteresirani za otkrivanje i praćenje primjera dobre prakse.

Po uzoru na zemlje EU članice sačiniti studiju o filantropiji i zadužbinama u Crnoj Gori.⁴⁹ Time bi se vidjelo kako Crna Gora stoji kada su u pitanju zakoni o osnivanju i registraciji zadužbina, te kakvi su porezni poticaji za razvoj crnogorske filantropije. Važno je procijeniti ulogu države i poslovnog sektora kao ključnih dionika razvoja filantropije. Time se stječe i legitimitet za sudjelovanjem u aktivnostima koje se na EU razini organiziraju na ove teme.

Na univerzitetima i istraživačkim institutima potaknuti istraživanja na ove teme, te predavati teme o ulogama zadužbina i *fund raising* — prikupljanja sredstava, o primjerima dobre prakse iz Europe, svijeta i regije. Za ovu svrhu mogla bi se koristiti izvjesna sredstva iz pretpristupnih EU fondova.

Istražiti raniji razvoj zadužbina i filantropije u Crnoj Gori, njihov doprinos i učinke razvoju lokalnih zajednica i zemlje, te o tome sačiniti odgovarajući poticajan narativ koji može zaokupiti javnost.

⁴⁹ <http://euforistudy.eu>

LITERATURA

- [1] Adam, T. (ed.) (2004) *Philanthropy, Patronage and Civil Society: Experiences from Germany, Great Britain, and North America*, Bloomington: Indiana University Press.
- [2] Adloff, F., Schwertmann, P., Sprengel, R., Graf Strachwitz, R. (2007), Germany, U: H. K., Anheier, S., Daly, (eds.) *The Politics of Foundations: A Comparative Analysis*. London: Routledge, 172–185.
- [3] Anheier, H. K., (2001) „Foundations in Europe: a Comparative Perspective” (35–81) U: Schlüter, V. Then, P. Walkenhhorst, (eds.) *Foundations in Europe — Society Management and Law*, London: The Directory of Social Change, 35–81.
- [4] Anheier, H. K., Daly, S. (2007) „Combining roles and visions—Patterns and Implications”, U: H. K. Anheier, S. Daly (eds.), *The Politics of Foundations: A Comparative Analysis*. London: Routledge, 59–72.
- [5] Anheier, H. K., Förster, S., Mangold, J., Striebing C. (2018) „Foundations in Germany: A Portrait”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 62 (12): 1639–1669.
- [6] Anheier, H. K., Leat, D., (2006) *Creative Philanthropy: Towards a New Philanthropy for the Twenty-First Century*, London: Routledge, 2006.
- [7] Anheier, H. K., Toepler, S. (1999) „Philanthropic Foundations — An International Perspective”, U: Anheier, H. K., Toepler, S. (eds.) *Private Funds Public Purpose: Philanthropic Foundations in International Perspective*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher, 3–23.
- [8] Bekkers. R., Wiepking, P. (2011) „A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms That Drive Charitable Giving, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly”, 40(5) 924–973.
- [9] Bežovan, G. (1995) „Mecenama ne daju u Hrvatsku”, *Vjesnik*, 13. veljače.
- [10] Bežovan, G. (1999) „Zaklade i njihova uloga u modernom društvu”, U: G. Bežovan, M. Dika, M. Ivanović, *Zaklade — djelatnosti i osnivanje*. Zagreb: Centar za razvoj neprofitnih organizacija, 1–37.
- [11] Bežovan, G. (2002) „Zaklade i dosezi razvitka u Hrvatskoj”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 52: 619–649.
- [12] Bežovan, G. (2004) *Civilno društvo*. Nakladni zavod Globus: Zagreb.
- [13] Bežovan, G. (2008) „Zaklade u Hrvatskoj — uloga, razvoj i postignuća”, *Revija za socijalnu politiku*, 3: 455–478.
- [14] Bežovan, G. (2013) „Zakonski i socioekonomski okvir osnivanja i djelovanja zaklada”, U: A. Uzelac, J. Garašić, A. Maganić (ur.) *Djelotvorna pravna zaštita u parničkom postupku — Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe — Liber amicorum Mihajlo Dika*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1107–1132.
- [15] Bežovan, G. (2019) „Zaklade i učinci suvremene filantropije i izazovi razvoja hrvatskih zaklada”, U: Barbić, J. (ur.) *Zakladništvo u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: HAZU, 23–53.
- [16] Bežovan, G., Zrinščak, S., (2007) *Civilno društvo u Hrvatskoj*, Zagreb: Jesenski i Turk/ Hrvatsko sociološko društvo.
- [17] Bežovan, G., Matančević, J. (2017) *Civilno društvo i pozitivne promjene*, Zagreb: Školska knjiga.

- [18] Breen, O. (2018) *Enlarging the Space for European Philanthropy*, Brussels: DAFNE & EFC.
- [19] Ćosić, S. (1995) „Dubrovački Zavod Blago djelo (Opera Pia) XIV–XX”, *St. Dubrave brid*, 2(4): 17–19.
- [20] Bulmer, M. (1998) „The History of Foundations in United Kingdom and the United States: Philanthropic Foundations in Industrial Society” (27–53), U: H. K. Anheier, S. Toepler, (eds.) *Private Funds, Public Purpose: Philanthropic Foundations in International Perspective*, New York: Kluwer Academic/ Plenum Publishers, 27–53.
- [21] Carnegie, A. (2012) „Evangelje bogatstva”, *Revija za socijalnu politiku*, 19(2): 199–206.
- [22] Carnie, C. (2019) *How Philanthropys Changing in Europe*. Bristol: Policy Press.
- [23] Condliffe Lagemann, E. (1999) „Introduction: Foundation History, New Possibilities for Scholarship and Practice”, U: E. Condliffe Lagemann, (ed), *Philanthropic Foundations: New Scholarship, New Possibilities*, Bloomington: Indiana University Press, IX–XVIII.
- [24] EFC (2015) *Comparative Highlights of Foundation Law in Europe: The Operating Environment for Foundations in Europe*, Brussels.
- [25] EFC & TGE (2017) *Boosting cross-border philanthropy in Europe: Towards a Tax Effective Environment*, Brussels.
- [26] European Commission, (2012) *Proposal for a Council Regulation on the Statute for a European Foundation (FE)*, Brusseles, 8. 2. 2012, Com (2012) 35, http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf, posjećeno 22. listopada 2012.
- [27] Förster, S. (2018) „Foundations in Germany: Social Welfare”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 62 (12): 1715–1734.
- [28] Frumkin, P. (1999) „Private Foundations as Public Institutions — Regulation, Professionalization, and the Redefinition of Organized Philanthropy” (69–98) U: E. Condliffe Lagemann, (ed.), *Philanthropic Foundations: New Scholarship, New Possibilities*, Bloomington: Indiana University Press, 69–98.
- [29] Fuchs, E., Hoffmann, D. (2004) „Philanthropy and Science in Wilhelmine Germany”, U: T. Adam, (ed.), *Philanthropy, Patronage and Civil Society: Experiences from Germany, Great Britain, and North America*, Bloomington: Indiana University Press, 103–119.
- [30] Fukuyama, F. (2000) *Povjerenje: društvene vrline i stvaranje blagostanja*. Zagreb: Izvori.
- [31] Glänzel, G. (2014a) SEIS: „The Role of the Bertelsmann Foundation as a Think Tank Taking Action”, U: E. Thümler, N. Bögelein, A. Beller, H. K. Anheier, *Philanthropy and Education: Strategies for Impact*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 84–96.
- [32] Glänzel, G. (2014b) „Semi-Autonomous School: Bertelsmann Foundation and the Largest School Development Project in German History”, U: E. Thümler, N. Bögelein, A. Beller, H. K. Anheier, *Philanthropy and Education: Strategies for Impact*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 97–123.
- [33] Gouwenberg, B., Karamat Ali, D., Hoolwerf, L., Bekkers, R., Schuyt, T., Smit, J. (2015) *EUFORI Study: European Foundations for Research and Innovation*, Luxembourg, Publications Office of the European Union.

- [34] Hallmann, T. (ed.) *Modernizing Democracy — Associations and Associating in the 21st Century*, New York: Springer, 339–351.
- [35] Hammack, D. C., „Rathgeb Smith, S. (2018) Foundations in the United States: Dimensions for International Comparison”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 62 (12): 1603–1638.
- [36] Hondius, F. W., van der Ploeg, T. J. (2000) *Foundations*, Tübingen: Mohr Siebeck,
- [37] Hrvatski državni arhiv Zagreb, inv. br. 3575
- [38] Nührlich, S. (2014) „Active Bürgerschaft: Innovations for Civil Society in Germany”, U: Freise, M., Killen, L. (1990) *The Rockefeller Foundation in the First Yugoslavia. East European Quarterly*, 24(3), 349–372.
- [39] Killen, L. (1994) „Politics and the Rockefeller Foundation in Postwar Yugoslavia”, *East European Quarterly*, 28(3), 297–317.
- [40] Kolar, M. (2004) *Hrvatski Radiša 1903–1945*, Zagreb: Dom i svijet.
- [41] Mangold, J. (2018) „Foundations in Germany: Higher Education”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 62 (12): 1695–1714.
- [42] Mooney, P., Eikenberry, A. M. (2010) „Philanthropy in an Era of Global Governance”, U: R. Taylor, (ed.) *Third Sector Research*, New York: Springer, 269–279.
- [43] Papović, D. (2009) *Primjeri filantropije u Crnoj Gori do kraja XX vijeka*, Podgorica: Fond za aktivno građanstvo.
- [44] Payton, R., Moody, M. (2008) *Understanding Philanthropy: Its Mission and Meaning*, Bloomington: Indiana University Press.
- [45] Plaza, B. (2007) „The Bilbao effect (Guggenheim Museum Bilbao)”, *Museum news*, 86 (5): 13–19.
- [46] Porter, M. E., Kramer, M. R. (1999) „Philanthropy’s New Agenda: Creating Value”, *Harvard Business Review*, November–December: 121–130.
- [47] Reich, B. (2018) *Just Giving: Why Philanthropy is Failing Democracy and How it can do Better*, Princeton: Princeton University Press.
- [48] Roza, L., Bethmann, S., Meijs, L. i von Schnurbeib, G. (2020) *Handbook on Corporate Foundations— Corporate and Civil Society Perspectives*, Cham: Springer.
- [49] Slagalica — Zaklada za razvoj lokane zajednice (2017) *Individualna i korporativna filantropija u Hrvatskoj — Stavovi i praksa građana i tvrtki o filantropiji*, Osijek.
- [50] Striebing, C. (2018) „Foundations in Germany: Primary and Secondary Education”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 62 (12): 1670–1694.
- [51] Thümler, E., Bögelein, N., Beller, A., Anheier, H. K. (2014) *Philanthropy and Education: Strategies for Impact*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- [52] USAID (2019) Montenegro, IN: 2018 *Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*, 22nd Edition, pp. 150–158. <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2018-report-europe-eurasia.pdf>
- [53] Vranješ, Ž., Glavina K. (2009) „Od Zaklade bolnice do Kliničkog bolničkog centra u Osijeku”, *Medicinski vjesnik*, 41(3–4): 27–40.
- [54] Zaklada Adris, (2017) *Doprinos hrvatskom društvu od 2007. do 2017*, Rovinj: Adris grupa d. d.
- [55] Zaklada Blaga djela (2012) *Uz 15. obljetnicu registracije i obnove aktivnog rada Zaklade „Blaga djela” iz Dubrovnika*, Dubrovnik.
- [56] Zakon o financiranju jedinica lokalne samouprave i uprave, NN 117/1993.

- [57] Zakon o porezu na promet nekretnina, NN 69/1997.
- [58] Zakon o porezu na dohodak, NN 126/2000.
- [59] Zakon o porezu na dobit, NN 127/2000.
- [60] Zakon o porezu na dohodak, NN 126/2000.
- [61] Zakonom o zakladama NN 106/2018

IZVORI NA MREŽNIM STRANICAMA:

- [1] <https://www.slideshare.net/CatalystBalkans/infographic-the-state-of-philanthropy-in-montenegro-in-2018>
- [2] http://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Annual_Award.pdf
- [3] <https://croatianmakers.hr/hr/o-nama>
- [4] <http://www.adris.hr/odnosi-s-javnoscuzaklada-adris/o-zakladi/>
- [5] <https://www.zbjl.hr/index.php/o-zakladi>
- [6] http://www.zaklada-bлага-djela.hr/povijest_zaklade_bлага_djela.html
- [7] <http://www.erstestiftung.org/en/>
- [8] <https://www.telekom-stiftung.de/en/foundation>
- [9] <https://uprava.gov.hr/print.aspx?id=829&url=print>; <https://uprava.gov.hr/uvid-u-registre-14567/fundacijska-knjiga/828>
- [10] <http://www.efa-net.eu>
- [11] <https://understandingphilanthropy.wordpress.com/>
- [12] https://www.efc.be/wp-content/uploads/2018/12/20181203-Philanthropy-Manifesto_draft04.pdf
- [13] http://www.mobilnost.hr/prilozi/05_1300804774_Europa_2020.pdf
- [14] <http://euforistudy.eu>
- [15] <https://www.efc.be>
- [16] http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf
- [17] <https://www.bosch-stiftung.de/en/project/postdoc-academy-transformational-leadership>
- [18] <https://givingpledge.org/>
- [19] <http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/pdf/fgge10.pdf>
- [20] <http://generosityresearch.nd.edu/more-about-the-initiative/>
- [21] <http://ernop.eu/>

Gojko BEŽOVAN

THE ROLES AND IMPACT OF PHILANTHROPY AND FOUNDATIONS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Summary

Foundations are institutions that belong to the field of philanthropy, and since ancient times, they have existed, with more or less incentives for their creation and development, in different societies, cultures and legal systems. Foundations are, in fact, the legal framework that gives citizens and businesses the opportunity to donate property to pursue various public good purposes. They are a way of institutionalizing private gifts for public purposes and a way of intergenerational transfer of wealth. Foundations are regularly perceived as factors of positive social change geared toward specific generally accepted purposes and therefore have tax benefits for receiving donations and for their activities. However, foundations operate in a dynamic environment and in order for survivors to have the ability to adapt to different challenges and work on strategic development planning. The concept of public benefit is not static and the boundaries between the public and private sectors are constantly changing.

In the recent times, foundations have increasingly become hybrid organizations that, by their activities and purposes, and by the representation of various stakeholders in their governing bodies, are deleting the boundaries of private and public, commercial and non-profit, and are emerging as factors and catalysts for a new concept of governance that produces desirable social change. Within the concept of entrepreneurial philanthropy, foundations are managed with a managerial style from for-profit companies.

The development of the foundation depends on the wealth of society and the cultural, political and religious traditions. More recently, the role of foundations also depends on the foundation development policy practiced in individual countries.

More researches that are recent speaks of three waves of foundation development: the first, in the late Middle Age, foundations were founded by merchants and entrepreneurs; the second, the industrial revolution of the late 19th century; third, in the 1980s, the number of foundations increased as a result of economic growth. Foundations have been rediscovered as agents of development and drivers of social change, so they are experiencing a certain renaissance.

The structuring of contemporary societies in which a small number of people have more and more wealth is a base of sustainable philanthropy and, thus, a potentially stronger development of foundations. However, the growth of „philanthropic capitalism” is the result of the accumulation of massive amounts of wealth, and on the other hand, the massive increase in poverty is a reality, which is becoming a growing political problem.

Recently European Union has put the topic of foundation on the agenda and philanthropy is being promoted at European Union level.

The paper gives a critical overview of the development and impact of philanthropy and foundation in developed and transition countries, and especially in Croatia. The analyzed Croatian examples may be inspiring for learning in Montenegro. Finally, paper gives an insight into the development of foundations and philanthropy in Montenegro and makes some recommendations that could be stimulating for their development in Montenegro.

Key words: foundations, endowments, philanthropy, Croatia, Montenegro

